

Baráth Magdolna

Magyarország bekényszerítése a szovjet „külső birodalomba”

Sztálin 1944 őszén a Moszkvában tartózkodó jugoszláv delegáció jelenlétében a következő sokat idézett kijelentést tette: „Ez a háború eltér a múltbéli háborúktól, ha valaki területeket foglal el, ezekre a területekre rákényszeríti a saját társadalmi rendszerét. Ahova a hadserege eljut, ott saját rendszerének szerez érvényt. Másképp nem is volna lehetséges.”¹ Végeredményét tekintve ez a sztálini „forgatókönyv” valósult meg Magyarországon is a II. világháborút követően, az azonban a mai napig vitatott kérdés, hogy Sztálinnak, illetve a szovjet vezetésnek volt-e eleve kész terveze a megszállt országok szovjetizálására. Nyikita Petrov orosz történész azt állítja, hogy Sztálinnak már 1945 elejére pontos és átgondolt terve volt Kelet-Európa szovjet mintájú átalakítására és a kelet-európai államok szovjetbarát blokkjának létrehozására, és bizalmasai körében erről nyíltan beszélt.² Az általunk ismert, illetve kutathatóvá vált orosz levéltári dokumentumokban ugyanakkor a térség szovjetizálása még utalásszerűen sem jelenik meg.

A Szovjetunió háború utáni berendezkedésére és külpolitikai irányvonalára vonatkozóan jelenleg mindössze egyetlen koherens dokumentum áll rendelkezésünkre, Ivan Majszkij külügyinépbiztos-helyettes 1944 eleji feljegyzése „a jövőendő világ kívánatos alapelveiről”. Ez a memorandum a háború utáni időszakra a Szovjetunió számára négy prioritással számolt: a Szovjetunió biztonságának megteremtése egy 30–50 éves békeidőszakra, az ország határainak kiterjesztése, az antifasiszta koalíció fenntartása, illetve a Vörös Hadsereg által megszállt országok belső berendezkedésének „demokratikus” átalakítása. Magyarország a szovjet vezetés számára nem volt igazán fontos, így nem meglepő, hogy Majszkij memoranduma mindössze néhány sort szentel az ország háború utáni sorsának,

¹ DILAS 1989: 105.

² PETROV 2011.

hangsúlyozva, hogy „[a] Szovjetunió *nem érdekelt erős Magyarország létrehozásában*”. (Kiemelés az eredetiben – B. M.)³

A szovjet csapatok jelenléte a régióban nemzetközileg egyeztetett jogi aktus eredménye volt, és a II. világháború alatt és után létrejött nemzetközi megállapodások közvetlen beavatkozási lehetőséget biztosítottak a Szovjetuniónak Magyarország belpolitikai folyamatainak befolyásolására is. Kétségtelen viszont, hogy az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény alapján létrejött szovjet dominanciájú Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEK) a hatáskörét jóval túllépve, a fegyverszüneti egyezményt jogalapul használva a szovjet külpolitikai érdekek érvényesítése érdekében tevékenyen beavatkozott a magyar belpolitikai küzdelmekbe (az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. júliusi átalakítása, az 1945. novemberi választásokat követő kormányalakítási tárgyalások, a köztársasági elnök személyének kiválasztása).⁴ Mindazonáltal a szovjet politikai és gazdasági rendszer átültetése Magyarországon csupán az 1940-es évek végére, több lépcsőben zajlott le.

Eduard Mark amerikai történész szerint a Szovjetunió a háború befejezését követően egész Kelet-Európában az volt a szándéka, hogy széles körű, de kommunista dominanciájú koalíciók létrehozásával növelje a kis kommunista pártok hatalmát, miközben fenntartja a „polgári demokratikus” berendezkedés látszatát. Ennek a taktikának szerinte többek között az volt a célja, hogy minimálisra csökkentse a nyugati szövetségesek tiltakozását a kommunisták által dominált és közvetlenül Moszkvának alárendelt rendszerek létrehozása miatt, amely a Szovjetuniót állandó konfliktusba sodorná szövetségeseivel, és ezáltal elveszítené azokat a fontos előnyöket, amelyeket a velük való folyamatos együttműködéssel szerzett.⁵

Alapvetően ez a törekvés határozta meg Moszkva és a magyar kommunisták viszonyát is, ami tükröződött a párt akcióprogramjában is. 1944 őszén a szovjetunióbeli magyar kommunista emigráció – elsősorban a Szovjetunió hosszú távú stratégiai célkitűzéseire tekintettel – hosszabb ideig tartó koalíciós együttműködésre készült a németellenes demokratikus erőkkel, annak egyidejű kinyilvánítása mellett, hogy a szocializmus megteremtéséről mint végcélről nem mond le.

Mivel a térség országait a szovjet hadsereg szállta meg, a Vörös Hadsereg jelenléte megkérdőjelezhetetlen volt, s korábbi politikai orientációjától függetlenül valamennyi párt tisztában volt a Szovjetunióval történő együttműködés szükségességével. A háború utáni külpolitikai irányváltás elkerülhetetlenségét

³ I. M. Majszkij feljegyzése 1996.

⁴ A közvetlen szovjet beavatkozásra lásd például VIDA 1996a; 1996b.

⁵ MARK 2001.

a kommunisták – már meglévő kapcsolataikra építve – igyekeztek kihasználni, kezdettől fogva törekedtek a szovjet kapcsolatok monopolizálására.

A Szovjetunió részéről még 1945–1946-ban is megvolt a törekvés a Hitler-ellenes demokratikus koalíció fenntartására, és bírálta a magyar kommunisták balos radikalizmusát. G. M. Puskin budapesti szovjet követ 1945 őszi jelentésében bírálattal illette a Magyar Kommunista Párt (MKP) vezetését, mert nem alkotott választási blokkot a többi demokratikus párttal, holott „[a] kommunista párt csak abban az esetben erősíthette volna meg hatalmi pozícióit és a politikai életre gyakorolt befolyását, ha blokkra lép a demokratikus tömegpártokkal”.⁶ Ugyanezt a kritikát fogalmazta meg a budapesti szovjet diplomáciai misszió az 1945. októberi helyhatósági választásokat és az 1946-os év eseményeit végigkísérő, 1947. áprilisában készített értékelésében is:

„A magyar kommunista párt ebben a kérdésben nem követte azt a közös vonalat, amit Jugoszláviában, Bulgáriában, Romániában és Finnországban követtek, és ahol a demokratikus pártok választási szövetséget kötöttek. Egy ilyen, a mi politikánkkal teljesen összhangban lévő szövetség a törvényhatósági választásokig formálisan létezett Magyarországon. De a választási kampány során a kommunisták a demokratikus pártok blokkjával szemben a szociáldemokratákkal kötendő szövetséget részesítették előnyben. A magyar párt a Szovjetunió általános politikájától elszakadva akarta megoldani a magyar kérdést; néha nem értette ezt a politikát.”⁷

Az 1945. november 4-i választásokat követően a szovjet vezetés retorikájában ugyan még mindig a koalíció fenntartása mellett érvelt, valójában azonban nemhogy visszatartotta volna az MKP-t a balos túlzásoktól, hanem politikai (és katonai) jelenlétével elősegítette a demokratikus választások következtében a kommunisták számára kedvezőtlenül alakult erőviszonyok „korrekcióját”. Moszkva nem csupán a magyar kormány összetételének saját érdekei szerinti kialakításával, hanem egy gazdasági csúcsszerv létrehozásával is kisebbiteni igyekezett a kisgazdapárt választási sikerét, és erősíteni a kommunista párt és rajta keresztül saját befolyását. A szovjet pártvezetők valós céljairól árulkodnak egy 1947-es diplomáciai összefoglalónak a Gazdasági Főtanács létrehozásának szükségességét indokló mondatai:

„Miután a Független Kisgazdapárt a nemzetgyűlési választásokon megkapta a szavazatok abszolút többségét, a parlamenti képviselői helyek 60%-át és a kormányban

⁶ Idézi MURASKO–NOSZKOVA 1996: 59.

⁷ Magyarul közli VIDA 2005: 246–247.

a tárcák 50%-át, nem voltunk biztosak abban, hogy az ilyen összetételű magyar parlament és magyar kormány a mi érdekeinkkel összhangban fogja-e megoldani az ország előtt álló alapvető kérdéseket. [...] Ilyen körülmények között szükségessé vált egy olyan állami szerv létrehozása, amely különleges jogokkal lenne felruházva, összetételét tekintve demokratikusabb lenne a kormánynál, és operatív módon oldaná meg az ország előtt álló összes problémát.”⁸

A kommunisták a kisgazdapárt átütő sikerét eredményező 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások után is szerették volna fenntartani korábbi pozícióikat. Szovjet beavatkozással ez nemcsak sikerült, hanem a belügyi tárca megszerzésével és a Gazdasági Főtanács létrejöttével további jelentős hídfőállásokat is szereztek. A gazdasági főhatalom birtokában készíthette elő az MKP a gazdasági hatalomátvétel következő lépéseit. Ezek sorában az első a kötött gazdálkodás bevezetésének, valamint a bányák államosításának és az öt legfontosabb nehézipari üzem állami kezelésbe vételének követelése volt.

Moszkvában ennek ellenére nem voltak teljesen elégedettek a magyar kommunisták tevékenységével. Ha a „népi demokratikus fejlődést” csupán a gazdaság szerkezetében végbement változások szempontjából vizsgáljuk, akkor valóban helytálló volt Mihail Szuszlov 1946. szeptemberi megállapítása is, miszerint „[a] demokratikus építés sikerei Magyarországon kevésbé jelentősek, mint a szláv államokban”.⁹

Feltételezhetően a szovjet vezetés bizalmatlansága és elégedetlensége ösztönözte arra a kommunistákat, hogy 1946 őszén újabb offenzívát indítsanak a kisgazdapárt ellen, habár ez esetben nincs tudomásunk közvetlen szovjet kezdeményezésről. A Magyar Kommunista Párt 1946. szeptember 29. és október 1. között ülésező III. kongresszusa a „Nem a tőkéseknek – a népnek építjük az országot!” jelszóban juttatta kifejezésre az új stratégiát, amelyet Rákosi Mátyás előadói beszédében azzal indokolt, hogy „[a] népi demokráciának a termelésbe is be kell vonulnia”.¹⁰ Ennek érdekében követelte a termelés és a hitel állami irányítását, a bankok és a külkereskedelem állami ellenőrzését, a demokratikus pártok államosítási programjának végrehajtását, egyes nagytőkések üzemének állami igénybe vételét. Ez a program lényegében azonban még mindig nem lépte túl a Függetlenségi Front programjában meghatározott gazdaságpolitikai intézkedések kereteit. E keretek között maradt az MKP hároméves tervjavaslata is, habár – amint arra Pető Iván és Szakács Sándor

⁸ VOLOKITJINA et al. 1997: 608.

⁹ Orosz Állami Társadalom- és Politikatörténeti Levéltár (Roszijszkij Goszudarsztvennij Arhiv Szocialno-Polityicseszkij Isztorii, RGASZPI) f. 17. op. 128. gy. 916.

¹⁰ *A népi demokrácia útja* 1947: 70.

rámutatott – annak egyes elemei, például a tervgazdaság megszervezésének fellelítése, már a gazdasági struktúra átalakításának irányába hatottak.¹¹

Függetlenül attól, hogy a Szovjetunióknak a demokratikus pártok koalícióját támogató politikája taktikai lépés volt-e, vagy stratégiai, 1947-ig ez kellett hogy meghatározza a kelet-európai kommunista pártok szövetségi politikáját is. Mindez óvatosságra intette a magyar kommunistákat is. Rákosi Mátyás az MKP nemzetgyűlési képviselőinek 1946. november végi frakcióülésén – amikor a tömegek mozgósításáról beszélt – nem véletlenül hangsúlyozta, hogy „[n]em mindjárt a kormányváltozás kiharcolására hívjuk a tömegeket, hanem akcióba hívjuk őket ma a feketézők ellen, a bírói ítéletek kiharcolására”.¹² Három héttel később ugyan ezen hallgatóság előtt Horváth Márton részletesen ki is fejtette, miért van szükség a fokozatos előrelépésre:

„[N]ehéz, szívós és hosszadalmas munkával tudjuk majd az erőviszonyokat úgy megváltoztatni, hogy a koalíciónak ettől a formájától meg tudjunk szabadulni, hogy a magyar koalíciós kormányzás is hasonlítson a délkelet-európai koalíciós kormányzásokhoz. Egyik oldalon a jobboldal tömegbefolyása, másik oldalon a külpolitikai helyzet is akadályozza, hogy egy csapásra változtassunk a helyzeten. A Szovjetunióknak az a politikája, hogy békét és rendet akar az általa megszállt országokban. Ezen a politikán sem a mi szempontunkból, sem a világdemokrácia, sem a nemzetközi munkásmozgalom szempontjából nem érdekünk változtatni. Az európai választások a kommunista pártot első párttá tették. Nem érdeke a Szovjetunióknak, hogy azért, mert mi itt elmaradtunk, változtasson a politikáján, és ütőkártyát adjon ezzel a Nyugat kezébe. Nekünk saját erőnkben kell behozni elmaradottságunkat, és éppen ezért hosszabb távra, szívós és lassú előrehaladásra kell berendezkednünk.”¹³

A Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya által 1946 végén „feltárt” úgynevezett köztársaság-ellenes összeesküvés nem is jöhetett volna jobbkor az MKP számára céljai megvalósításához. A kisgazdapárt „leszálamisása” már korábban megkezdődött, és ebben a szovjet vezetés is partner volt. A szovjet külügyminisztérium egyik diplomatája 1946. június 19-i feljegyzésében támogatta a SZEB elnökhelyettesének, Szviridovnak és Puskin követnek azt a – Rákosiék által sugalmazott – javaslatát, hogy az FKGP-ből kizárt képviselők által alapított

¹¹ PETŐ–SZAKÁCS 1985: 86.

¹² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) M-KS 274. f. 9/24. ó. e.

¹³ MNL OL MKS 274. f. 9/24. ó. e.

Szabadságpárt mihamarabb kapja meg a működési engedélyt, mert ebben az esetben „az FKGP jobbszárnyának legreakciósabb elemei átléphetnének” ebbe a pártba.¹⁴

1947-től a Szovjetunió és egykori nyugati szövetségesei kapcsolatainak romlásával párhuzamosan megváltozott a Szovjetunió addigi, a polgári pártokkal való koalíciós együttműködést támogató politikája, és ismét az erőpolitika kapott nagyobb szerepet a belpolitikai küzdelmekben. A későbbi szovjet blokk országai-ban ekkor kezdődött „köztársaság-ellenes” és „demokráciaellenes összeesküvések” feltűnő hasonlóságot mutatnak, ami az ötlet azonos forrására vezethető vissza. A jelenleg rendelkezésre álló források még nem elégségesek ahhoz, hogy megállapíthassuk, melyik fél volt a kezdeményező az „összeesküvések” teóriájának kidolgozásában és végrehajtásában, az azonban bizonyos, hogy a Szovjetunió, kihasználva katonai jelenlétét, támogatta ezeket az akciókat – a legszemléletesebb példa erre Kovács Béla szovjetek által történt elhurcolása.

Magyarországon a „köztársaság-ellenes összeesküvés” leleplezése és ezzel összefüggésben a kisgazdapárt szétverése, az új választások kiírása a belpolitikai erőviszonyokban olyan eltolódáshoz vezetett a baloldal javára, amely lehetővé tette a kommunisták számára a nagybankok állami tulajdonba vételét, s ezzel már formálisan is túlléptek a Függetlenségi Front programjában meghirdetett célkitűzéseken, és alig néhány hónap múlva az MKP már újabb fordulatot hajtott végre, amikor a „népi demokrácia” továbbfejlesztését tűzte ki célul.

A belpolitikai erőviszonyoknak a kommunisták javára történő módosulásában és a „fordulat” meghirdetésében kétségkívül szerepet játszottak a nemzetközi viszonyokban bekövetkezett változások is. 1947-re nyilvánvalóvá vált, hogy a nagyhatalmak háború utáni együttműködése tovább már nem tartható fenn, sőt elkerülhetetlen a világ két táborra szakadása – ez utóbbi tételt Andrej Zsdanov mondta ki 1947 szeptemberében a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának (KOMINFORM) megalakításakor. A Marshall-terv meghirdetéséig Sztálin igyekezett elkerülni az Egyesült Államokkal való szembekerülést, ezért viszonylag mérsékelt politikát valósított meg néhány kelet-európai országban.¹⁵ A Marshall-tervet viszont úgy értékelte, hogy annak célja nem csupán a nyugat-európai blokk gazdasági konszolidációja, hanem a kelet-európai szovjet „nyereségek” aláásása. Hiába tekintették az amerikai döntéshozók a Marshall-tervet defenzív intézkedésnek, amelynek célja az volt, hogy megakadályozzák Nyugat-Európa gazdasági szétesését, az a szovjet vezetés számára biztonsági érdekei ellen irányuló

¹⁴ VIDA 2005: 215–216.

¹⁵ Erről részletesebben lásd GATI 1986.

offenzív kísérletnek tűnt.¹⁶ A szovjet befolyási övezetbe tartozó kelet-európai kommunista pártok „érdeklődő” reagálása a Marshall-tervre és az e pártok által elkövetett „hibák” meggyőzték Moszkvát egy koordinációs központ létrehozásának szükségességéről, ezért jól irányítható, homogén csoportosulás kialakítására törekedett. Az államközi kapcsolatokban ennek jegyében került sor a kétoldalú barátsági egyezmények megkötésére. Az SZK(b)P KB által 1947 októberében a Külügyminisztériumnak adott utasításnak megfelelően¹⁷ 1947–1948-ban azonos típusú barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződések megkötésére került sor a kelet-európai országokkal, Magyarországgal 1948. február 18-án. Az ennek az utasításnak az alapján létrejövő szerződésrendszer vált a későbbiekben a Szovjetunió által vezetett kelet-európai blokk alapjává.

A kilenc európai kommunista párt lengyelországi tanácskozását megelőzően az SZK(b)P KB külügyi osztálya valamennyi kommunista pártról tájékoztató jelentést készített, amelyben górcső alá vették az egyes kommunista pártok által elkövetett belpolitikai hibákat, s azt vizsgálták, hogy az adott ország a „népi demokratikus fejlődés” milyen szintjén áll. A külügyi osztály magyar referense, Korotkevics által készített jelentés elismerte, hogy Magyarországon a háború befejezése óta eltelt két és fél évben jelentős demokratikus változások történtek (földreform, a bányák és az erőművek államosítása, a gazdasági tervezésre történő áttérés), de szerinte a „reakciós erők” még jelentős pozíciókkal rendelkeznek a gazdaságban: a legnagyobb bankok ugyan állami ellenőrzés alatt álltak, de nem voltak államosítva, az ipar jelentős részében a nagytőke dominált, a belkereskedelem továbbra is magánkézben volt. Mindebből arra a következtetésre jutott, hogy „a demokratizálás folyamata Magyarországon jelentősen elmarad más országoktól” – Csehszlovákiától, Bulgáriától stb.¹⁸ A szovjet vezetés képzeletbeli ranglistáján e kritériumok szerint az első helyet Jugoszlávia foglalta el, míg Magyarország az utolsó helyen állt, az MKP meghívása a tanácskozásra azonban a fentebb említett értékelés ellenére mindenképpen azt jelezte, hogy most már Magyarországot is az „új demokráciák” közé számították.

Ennek ellenére a tanácskozáson a magyar pártot képviselő Révai József meglehetősen visszafogott elemzést adott a magyar belpolitikai helyzetről. Szerinte „még nem eldöntött kérdés, hogy Magyarországon népi vagy polgári demokrácia lesz, csatlakozik-e az új demokráciákhoz, vagy az angol-amerikai imperializmus

¹⁶ PARRISH 1996: 268.

¹⁷ A dokumentumot magyarul közli VIDA 2005: 396.

¹⁸ RGASZPI F. 575 op. I. gy. 3.

támasza lesz. Magyarország most e két demokrácia elegye, a kommunista párt taktikájától, energiájától, hozzáértésétől függ, melyik gyökerezik meg.”¹⁹

A Szklarska Poręba-i tanácskozáson a szovjet vezetők referátumaiból és az elhangzott bírálatokból a magyar delegáció tagjai arra a következtetésre jutottak, hogy „a demokratikus erők felülről történő összefogása továbbra is szükséges ugyan, de ezek a felső kombinációk semmiképpen sem helyettesíthetik a kommunista pártok önálló tömegmozgósítását”. Véleményük az volt, hogy az MKP politikája „nagyban és egészben” helyes volt, és nincs szükség fordulatra.²⁰

Nem sokkal a KOMINFORM alakuló ülését követően az MKP valóban a „népi demokrácia” továbbfejlesztésének útjára lépett, ami mindenekelőtt az új gazdaságpolitika irányelveinek kidolgozásában öltött formát. Az *Irányelvek* volt hivatva kiküszöbölni a politikai és gazdasági hatalom birtoklása között fennálló „ellentmondást”, így már alapvető feladatként határozta meg az összes döntő gazdasági pozíció birtokba vételét és a nagytőke teljes kiszorítását, de ennek végrehajtását még úgy képzelte el, hogy „lehetőleg ne idézzenek elő éles összeütközéseket a kormánykoalícióban és nagyobb zökkenőket a gazdasági életben”.²¹

Az 1947-es választásokat követően a Magyar Függetlenségi Párt képviselői mandátumainak megsemmisítése, a polgári pártok szétverése, a politikai rendőrség kommunista irányítása jelezte azt a folyamatot, hogy az MKP politikai egyeduralma megteremtése érdekében egyre erőszakosabb módszereket alkalmaz. 1947–1948 fordulójára a koalíció már gyakorlatilag csak látszat volt, s a szociáldemokrata pártban a baloldali térnyerése következtében már 1948 elején napirendre került a két párt egyesülése.

A politikai hatalom monopolizálásával párhuzamosan a „szocialista termelőviszonyok” megteremtése irányába ható intézkedések megtétele sem várattott sokáig magára. Gerő Ernő 1948. március 3-án az MKP Állampolitikai Bizottság nevében a Politikai Bizottságnak benyújtott előterjesztésben úgy fogalmazott:

„A belpolitikai és nemzetközi helyzet lehetővé teszi, hogy az államosítás terén az iparban és részben a kereskedelemben, eredeti elgondolásoktól eltérően, újabb komoly lépést tegyünk előre. [...] Szerintem hiba lenne ragaszkodni az eredeti elgondoláshoz és nem kihasználni a kínáló kedvező helyzetet.”²²

¹⁹ Andrej Zsdanov feljegyzése Sztálinnak Révai előadásáról. Magyarul közli IZSÁK–KUN 1994: 229–230.

²⁰ MNL OL M-KS 274. f. 3/112. ő. e. Farkas Mihály és Révai József jelentése a konferenciáról.

²¹ MNL OL M-KS 274. f. 12/11. ő. e.

²² MNL OL M-KS 274. f. 3/135. ő. e.

Az MKP vezetése nem is késlekedett. 1948. március 25-én állami kezelésbe került valamennyi üzem, amelynek munkáslétszáma 1946. március 1. óta bármikor elérte a 100 főt. Az 1948. márciusi államosításokkal a bányászat, a nehézipar, a bank- és hitel-élet államosítása után most már a könnyűipar jelentős része is állami kezelésbe került, s lehetővé vált a kereskedelem terén is a magánkezdeményezések visszaszorítása. Az 1948-as év végéig a mezőgazdaság kivételével a „szocialista szektor” a gazdasági élet valamennyi területén túlsúlyra jutott. A mezőgazdaságban egyelőre az MKP PB által 1948. február 12-én elfogadott gazdaságpolitikai *Irányelvek* sem tervezte a földtulajdonlás formáját érintő radikális intézkedések bevezetését, de azt már jelezte, hogy a párt politikájában a szövetkezeti kérdés ismét előtérbe került.

A kommunista párt által birtokolt hatalmi funkciók, a magyar belpolitikának az 1949-es választások után formálisan is egypárti monopóliummá történő átalakítása lehetővé tette az 1947 őszén még hosszabb időtávban elképzelt gazdaság- és társadalomátalakítási folyamat felgyorsítását. Ha később nem, a KOMINFORM 1948. júniusi, a Jugoszláv Kommunista Pártot elítélő határozatából a kommunista párt magára és Magyarországra vonatkozóan is levonhatta azt a következtetést, hogy a szocializmus megvalósításában nincs külön „nemzeti út”, a szovjet gyakorlat az élet minden területén követendő példa. Ennek jegyében került sor 1948–1949 folyamán a hatalom kommunisták általi teljes körű megragadására és ennek következményeként az ország politikai életének, gazdaságának és társadalmának szovjet mintára történő radikális átalakítására.

Felhasznált irodalom

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) M-KS 274. f. Magyar Kommunista Párt iratai (1938–1948)
- A népi demokrácia útja. *A Magyar Kommunista Párt Budapesten 1946. szeptember 28., 29., 30. és október 1. napján megtartott III. kongresszusának jegyzőkönyve* (1947). Budapest: Szikra.
- ĐILAS, Milovan (1989): *Találkozások Sztálinnal*. Ford. Radics Viktória. Budapest: Magvető.
- GATI, Charles (1986): Demokratikus átmenet a háború utáni Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 29(1), 125–139.
- I. M. Majszkij feljegyzése „a jövő világ kíváncsatos alapelveiről” (ford. Baráth Magdolna) (1996). *Külpolitika*, 2(3–4), 154–184.
- IZSÁK Lajos – KUN Miklós szerk. (1994): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948*. Budapest: Századvég.
- MARK, Eduard (2001): Revolution by Degrees. Stalin's National-Front Strategy for Europe, 1941–1947. *CWIHP Working Paper*, 31. Online: www.wilsoncenter.org/publication/revolution-degrees-stalins-national-front-strategy-for-europe-1941-1947

- MURASKO, G. P. – A. F. NOSZKOVA (1996): A szovjet tényező Kelet-Európa országainak háború utáni fejlődésében, 1945–1948. *Múltunk*, 41(2), 49–81.
- PARRISH, Scott D. (1996): The Marshall Plan – Soviet–American Relations and the Division of Europe. In Norman NAIMARK – Leonid GIBIANSKII (szerk.): *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1944–1949*. Boulder, CO: Westview.
- PETŐ Iván – SZAKÁCS Sándor (1985): *A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945–1984*. Budapest: KJK.
- PETROV, Nyikita (2011): *Po scenariju Sztalina: rol organov NKVD-MGB SZSZSZR v szovjetizacii sztran Centralnoj i Vosztocnoj Jevropi 1945–1955*. Moszkva: ROSSZPEN.
- VIDA István (1996a): Az Ideiglenes Nemzeti Kormány átalakítása 1945 és a szovjet diplomácia. In IZSÁK Lajos – STEMLER Gyula (szerk.): *Vissza a történelemhez... Emlékkönyv Balogh Sándor 70. születésnapjára*. Budapest: Napvilág, 389–417
- VIDA István (1996b): J. K. Vorosilov marsall jelentései a Tildy-kormány megalakulásáról. *Társadalmi Szemle*, 51(2), 80–94.
- Vida István szerk. (2005): *Iratok a magyar–szovjet kapcsolatok történetéhez 1944. október – 1948. június. Dokumentumok*. Budapest, Gondolat.
- VOLOKITYINA, T. V. et al. szerk. (1997): *Vosztocsnaja Jevropa v dokumentah rosszijszkib arhivov 1944–1953. I. 1944–1948*. Moszkva–Novoszibirszk: Szibirszkij Hronograf.